

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 09.01.19

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

<https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/litteraturhistorie.pdf>

Litteraturhistorie

(_sjanger, _sakprosa) Vanligvis brukt om en bok som handler om litteraturhistorie. En forfatter eller en tekst som ikke omtales i mange litteraturhistorier, kan ikke oppfattes som kanonisert (Neuhaus 2009 s. 55).

Mads Rosendahl Thomsen og Svend Erik Larsen redigerte i 2005 boka *Litteraturhistoriografi*. “Bogen introducerer til litteraturhistoriens historiske udvikling og rummer en debat af aktuelle udfordringer til litteraturhistorien i bidrag fra de senere års toneangivende forskere. De centrale temaer er forholdet mellem historie og litteratur, mellem det nationale og det internationale, mellem de kanoniske værker og den bredere kultur, de udspringer af, samt litteraturhistoriens repræsentation af forholdet mellem kulturel og personlig identitet.” (<http://da.unipress.dk/udgivelser/l/litteraturhistoriografi/>; lesedato 14.06.13) I en introduksjon skriver Rosendahl Thomsen og Larsen at “litteraturhistoriografi [blir] forstået som læren om, hvordan man skriver litteraturhistorie. [...] Man skal først utvikle en litteraturoppfattelse, så man kan betrakte litteratur som et grundleggende historisk fænomen. Og man skal også først danne en historieoppfattelse, der placerer menneskelig kreativitet som et afgørende moment i en historisk proces. Og dét er en lang kulturproces, der primært udfoldes i Europa og giver plads for moderne litteraturskrivning fra omkring år 1800.” (http://da.unipress.dk/media/imported/9788779341227/9788779341227_excerpt.pdf; lesedato 12.06.13)

“Opfattelsen af kultur som et historisk fænomen og litteratur som en del af den udvikles i Europa i løbet af 1700-tallet. På den baggrund er det naturligvis ikke kun litteraturen, der bliver anerkendt som et historisk fænomen, men alle kulturfænomener. Så når der opstår en litteraturhistorie, sker det samtidig med at andre kulturelle områder også får deres historier – fx retshistorie, kirkehistorie, sproghistorie. At skrive litteraturhistorie kræver følgelig en refleksion over dens identitet i forhold til andre kulturfænomeners historie. Litteraturhistoriografi kan derfor ikke defineres så simpelt som læren om at skrive litteraturhistorie. Den har tre dimensioner.

1) Litteraturhistoriografi er for det første en *teoretisk* refleksion over litteraturens historiske karakter og dens kulturelle funktion som historisk fænomen. Litteraturhistoriografien skal redegøre for de begreber om historie og om litteratur,

der er nødvendige som sammenhengende begreber, for at litteratur kan betragtes historisk.

2) Litteraturhistoriografien er for det andet en *metodisk* refleksion over principperne for, hvordan litteratur på det grundlag kan fremstilles historisk. Alt efter den synsvinkel, man lægger på litteraturen som historisk fænomen, skal litteraturhistoriografien præcisere og give løsninger på en lang række problemer. De væsentligste er forholdet mellem nationale og overnationale afgrænsninger, forskelle mellem fiktionstekster og andre teksttyper, kriterier for hvilke tekster og aspekter man inkluderer eller udelader, læsestrategier for enkelttekster eller tekstgrupper og deres sammenligninger.

3) Litteraturhistoriografien er for det tredje en *historisk* refleksion over litteraturhistorieskrivningens historie. Litteraturhistoriografien skal fremstille forskellige former for litteraturhistorieskrivning og vurdere deres virkninger og begrænsninger, både i forhold til deres teoretiske og metodiske grundlag og i forhold til deres kulturelle funktion – en slags litteraturhistorieskrivningens litteraturhistorie, hvor genstanden ikke er værkerne, men de litteraturhistorier, der er skrevet.” (Rosendahl Thomsen og Larsen i http://da.unipress.dk/media/imported/9788779341227/9788779341227_excerpt.pdf; lesedato 12.06.13)

Et av de store problemene er å foreta en god periodeinndeling. Det er fristende å bruke nasjonalhistoriske, politiske perioder som inndelingskriterium for litteraturen, og dette har ofte blitt gjort i britiske og franske litteraturhistoriske verk (Chevrel 1997 s. 36). Historiske strømninger som renessansen og romantikken finner ikke sted samtidig i alle land, slik at den historiske plasseringen av litteraturen som tilhører disse strømningene blir forskjellig fra land til land. En inndeling kun etter litterære kriterier har også sine problemer. Det er også problematisk å dele inn etter “generasjoner” (“generasjonen fra 1880”, “etterkrigsgenerasjonen” osv.) (Chevrel 1997 s. 37). Virkeligheten er alltid mer komplisert enn det slike inndelinger legger opp til, og forenklinger kan være villledende.

“Litteraturhistoriografi kan forståast som den tradisjonen som litteraturhistorieskrivinga utgjer, og dei faglege tilnæringsmåtene ein bruker for å kunne skrive diktingas historie. Desse metodane gjev seg utslag på mange vis, f eks kor mykje ein legg vekt på sjølve teksthistoria, korleis ein periodiserer, kor mykje ein legg vekt på sambandet liv – dikting, korleis ein legg vekt på det biografiske stoffet – for å nemne nokre innfallsvinklar. [...] Den amerikanske litteraturforskararen David Perkins stiller spørsmålet “Is Literary History Possible?”. Og dei to danske litteraturforskarane og -didaktikarane Torben Weinreich og Lars Handesten har skrive ei bok om litteraturhistoria og eldre tekstars plass i dansk skule med tittelen *Litteraturens byrde: litteraturhistorie og eldre tekster i folkeskolen i teori og praksis* (1997). Då Willy Dahl hadde skrive bind 6 i Cappelens litteraturhistorie *Noregs litteraturhistorie* i 1974, skreiv han artikkelen “Jeg skal aldri gjøre det mer. Omkring det å skrive sin samtids litteraturhistorie” i *Norsk Litterær Årbok* (Dahl 1974).” (Nordstoga 2001)

“Litteraturhistoriografi har vært i utvikling i over 300 år og ulike faktorer har spilt inn på utviklingen. Svend Erik Larsen og Mads Rosendal Thomsen skriver i *Litteraturhistoriografi* at for at litteraturhistorie skulle kunne utvikle seg, måtte man først: “danne en historieopfattelse, der placerer menneskelig kreativitet som et afgørende moment i en historisk proces. [...] begrepet historie refererer til to ting. Den henviser *både* til sagforhold eller sider af virkeligheden, der opfattes som historiske, fordi de i deres væsen er skabt, formet eller ændret af mennesker, og til den menneskelige beretning om dem i en historisk fremstilling” (Larsen og Thomsen 2005: 7-14). Som man kan lese av utdraget, er en moderne historieforståelse en viktig forutsetning for litteraturhistoriografiens fremvekst. Denne utviklingen tok sine første skritt på slutten av 1600-tallet, men vokste frem for fullt i Europa i løpet av det 18. århundret. [...] Det er ikke bare endringen av historieopfattelsen som baner vei for den litteraturhistoriske forskningsdisiplinen, men også faktorer som blant annet biografi og litteraturkritikk er avgjørende. Atle Kittang påpeker i *Om litteraturhistorieskriving* at det er mange vilkår som gjør at biografien vekker interesse og at kritikken får fotfeste, blant annet individets betydning og profesjonaliseringen av forfatteryrket. “På same måten som forfatteren nå får sin “moderne” status som original skapar [...], får litteraturen status som *objekt*, – ei vare som kan kjøpast og konsumerast, ein gjenstand som kan studerast og kritiserast. Og parallelt med at denne nye “litterære institusjonen” utviklar seg, veks også *kritikken* fram som ein eigen og sjølvstendig funksjon” (Kittang et al. 1983: 29). Med synet på litteraturen som vare ble det mulig for litteraturhistoriografien å utvikle seg til en sjanger. Både biografiske opplysninger og kritikk av verk er elementer vi kjenner igjen fra litteraturhistoriske fremstillinger.” (Victoria Elena Montes Amundsen i https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/38130/amundsen_master.pdf; lesedato 09.05.16)

“Den første norske litteraturhistorien kom ikke før i 1862, skrevet av Hans Olaf Hansen med tittelen *Den norske Litteraturen fra 1814 indtil vore Dage*. Som det fremkommer av tittelen gikk ikke oversikten lenger tilbake enn 1814, men den neste utgivelsen, Lorentz Dietrichsons *Omrids af den norske Poesis Historie* (1866-1869), tok for seg folkediktningen og den dansk-norske felleslitteraturen. Det later til at litteraturhistorikerne strakk seg lenger og lenger bakover i tid, for Henrik Jægers *Illustreret norsk litteraturhistorie* (1896) begynner “fem hundre år lenger fram enn Dietrichson” (Beyer 1990: 248). Videre nevner Beyer følgende litteraturhistorier som har blitt utgitt i Norge: Just Bings *Norsk litteraturhistorie* fra 1904, Kristian Elster d.y. med *Illustreret norsk litteraturhistorie* som første gang kom ut i 1923-24, det omfattende prosjektet *Norsk litteraturhistorie* av Francis Bull, Fredrik Paasche, A. H. Winsnes og Philip Houm (1923-1955), Knut Liestøl og Edvard Stangs *Norges litteraturhistorie* (1938), Harald og Edvard Beyers *Norsk litteraturhistorie* som først ble utgitt i 1952 og til slutt *Norges litteraturhistorie* som Edvard Beyer selv var redaktør for (1974-75). I 1981 kom Willy Dahls ettbindsverk *Norges litteratur* ut, *Norsk kvinnelitteraturhistorie* ble utgitt mellom 1988 og 1990 og *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995* kom ut i 1998. I 2001 ble

Per Thomas Andersens *Norsk litteraturhistorie* første gang utgitt og er det foreløpig siste norske litteraturhistoriske verket.” (Victoria Elena Montes Amundsen i https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/38130/amundsen_master.pdf; lesedato 09.05.16)

“I “Norsk litteraturhistorieskrivning fra 1860- til 1970-årene” skriver Edvard Beyer følgende: “I Norge som i andre land hadde litteraturhistorieskrivning i vår forstand viktige forutsetninger i den romantiske historieforståelse” og dermed var litteraturhistoriografien knyttet til nasjonsbyggingen (Beyer 1990: 244). Litteraturen skulle definere en nasjons identitet, både overfor sitt eget folk og utad. Litteraturhistorieskrivning ble blant annet brukt for å styrke interessen rundt en nasjons litteratur slik at den kunne være med på å skape en felles nasjonsfølelse. “Men den norske staten var ung, litteraturen var liten, og den første litteraturhistorien kom ikke før i 1862”, skriver han videre om utviklingen av litteraturhistorien i Norge (Beyer 1990: 245). Som med det meste andre lå Norge noe etter i utviklingen; den første norske litteraturhistorien kom ut omtrent 30 år etter den første danske og mer enn 40 år etter den svenske. Med dette begynner interessen og utviklingen av norsk litteraturhistorie som sjanger og som forskningsdisiplin å skyte fart. [...] Flere litteraturhistorikere spør seg om litteraturhistorie er mulig. Edvard Beyer belyser spørsmålet med ordene: “Det har aldri vært lett å skrive litteraturhistorie, det bør det ikke være heller, og det er trolig blitt vanskeligere i vår tid enn før. Det fins de som mener at det er blitt umulig fordi ‘den litterære totalitet’ er blitt så omfattende og komplisert” (Beyer 1990: 257). Selv tror han at man vil fortsette å skrive litteraturhistorier i fremtiden, men at det vil bli nødvendig å klargjøre premissene for seg selv og leseren. “Mye taler også for å avgrense oversikten på ulike vis – til én sjanger eller til én nærmere definert art eller tradisjon – arbeiderlitteratur, kvinnelitteratur, populærlitteratur osv. – til bestemte perioder, faser eller aspekter av litteraturens historie” (Beyer 1990: 258). En slik utvikling har skjedd de siste tiårene med blant annet *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995* og *Norsk kvinnelitteraturhistorie.*” (Victoria Elena Montes Amundsen i https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/38130/amundsen_master.pdf; lesedato 09.05.16)

“Når ein sit med eldre tekstar og skal prøve å gje ei framstilling av historia til desse, er det mange sentrifugale krefter som trekker merksemda bort frå teksten og mot alt som kan ha ein meir eller mindre fast eller laus samanheng med utgangspunktet: *teksten*. Her kan ein nemne viktige moment som tilblivinga av teksten i ein historisk kontekst, forfattarens biografi og teksten, og lesinga av teksten. Dette utgjer eit så stort og vanskeleg problemområde at litteraturhistoria som vitenskap må nærmast pr definisjon bli, i beste fall, svært upresis. For å synleggjera dette enda meir: Det er uråd å rekonstruera tankeverda til ein forfattar i ein skriveprosess og seia at visse biografiske forhold verka inn på diktinga, akkurat som det er uråd å hevde at det alltid vil vera eit kausalsamband mellom samtid og tekst. Og resepsjonen av litteraturen er eigentleg like mangfaldig som talet på lesar (– og korleis skal ein måle det?). Det som gjer litteraturhistoria enda meir

problematiske, kan summerast opp i tre forhold: det nasjonale identitetsprosjektet knytt til ein nasjon, f eks Noreg, narrasjon som litteraturhistoriografisk metode og dannelsingsaspekt som litteraturhistoriografisk motivasjon. Dette er overordna målsetjingar ved ei litteraturhistorisk framstilling som gjer det vitskaplege og tekst-historiske vanskeleg. Ser ein på den norske litteraturhistorieskrivinga, har *nasjonsbygginga* hatt ein viktig plass. Det nasjonale identitetsprosjektet gjorde teksthistoria underordna soga om framveksten av Noreg som nasjon i dei fyrste litteraturhistoriene våre. Det nasjonale blei kopla saman med eit syn på det realistiske som norm på god litteratur, med gullalderen og Brandes-inspirert fiksjon som eit høgdepunkt, samstundes som ein brukte positivistiske metodar for å forklare tilblivinga til litteraturen. Sigurd Aa. Aarnes skriv om dette: “Ingen annen retning har preget norsk litteraturhistorieskrivning så gjennomgripende som “den positivistiske historisme” ” (Aarnes 1986:10). Dei nyaste framstillingane ønskjer også å vise fram ein nasjonal identitet, no med ein annan motivasjon bak, nemleg behovet for felles nasjonal identitet i eit mobilt, fleirkulturelt samfunn.” (Nordstoga 2001)

“Behovet for å skrive mytisk og biografisk om kjente diktarar og det å la nasjonsbygginga bli uttrykt i ei forteljing med oppturar og nedturar – gullalder og mørk dansketid – skaper ei *narrativ framstilling* der også teksthistoria blir nærmast usynleg. *Danningsaspektet* blir uttrykt gjennom motivasjon for å skrive ei litteraturhistorie som bl a blir bruka i skuleverket der litteraturhistoria er meint å fungere dannande og utdannande. Har ein dannelsingsaspektet in mente når ein skriv, vel ein f eks ut forfatterskap som er kulturhistorisk viktige, og dermed kan dannelsingsmotivet overstyre dei reint vitskaplege aspekta, som for eksempel å trekke fram ukjente forfattarar som med urette er gløymde eller ignorerte. *Utval* er eit anna viktig problemområde innanfor litteraturhistoriografien. Kva skal ein velje ut, og kva skal ein velje bort? Kva for område av litteraturhistoria skal gjerast til gjenstand for analyse? Ein kan tenke seg ulike kriterium for denne utveljinga, t d sjanger, periode, geografi, tematikk, utbreiing osv. David Perkins understrekar behovet for utveljing: “The multiplicity of objects must be converted into fewer, more manageable units, which then can be characterized, compared, interrelated and ordered” (Perkins 1992:61). Det som likevel valdar flest vitskaplege problem for litteraturhistoriografien, er det faktum at tekstane, dei skjønnlitterære tekstane, er estetiske objekt. Dei er litterære tekstar som blir tolka, som må tolkast og som fører med seg ulike lesingar – ulike tekstforståingar som truleg vil vera enda meir forskjellige enn tilfellet er for sakprosa-tekstar. Tilbake står ein då med spørsmålet: korleis skal ein gje ei litteratur- (teksthistorisk) framstilling der analyseobjekta i seg sjølv blir oppfatta så ulikt frå lesar til lesar, frå miljø til miljø?” (Nordstoga 2001)

“Eit norskverk antydar at Wergeland var den tids blitzar eller Bellona-medlem. Dette er eit ønske om å trekke trådar mellom notid og fortid, men samstundes er det eit umogeleg spørsmål å svara på sidan dei historiske kontekstane er så ulike. Å projisere enkeltfenomen i fortida over på notida er krevjande viss det skal vera meiningsfylt. Her kan ein lett gripe til lettvinde, men pedagogisk salbare, uttrykk.

Det som står fast er eit forholdsvis intrikat vekselspel mellom historie og litteratur, og dette skal eg eksemplifisere ved å bruke Ibsens *Et dukkehjem* som døme på korleis tekst og historie kan gripe inn i kvarandre. I ei historisk framstilling av kvinnens situasjon på 1800-talet kan ein bruke verket som ein del av eit historisk forløp. Men ein kan også ha verket som utgangspunkt og dermed få innsikt om kvinnas historiske situasjon. Med andre ord: ein ser på verket som sosialhistorisk dokumentasjon. Ein trekker historiske fakta ut av teksten. Ein kan også ta med seg historiske kjensgjerningar inn i teksten ved at ein tolkar teksten basert mykje på den tids historiske forhold. Nora og Torvald blir forstått som litterære skapnader ut frå våre historiske kunnskapar om tida. Endeleg – ein kan framheve dei immanente litterære strukturane som ligg i verket og seia at desse er historisk betinga. Lars Handesten uttrykker dette firledda resonnementet i desse poengterte og meiningstunge setningane: ein kan lesa litteraturen inn i historia, ein kan lesa historia ut av litteraturen, ein kan lesa historia inn i litteraturen og ein kan lesa litteraturen ut av historia (Weinreich og Handesten 1997:119).” (Nordstoga 2001)

“David Perkins skil mellom den narrative og encyklopediske litteraturhistoria i si bok *Is Literary History Possible?* (1992). Den narrative boksoga er den tradisjonelle som me alle kjenner. Den kronologi-baserte forteljinga er det overordna disposisjonsprinsippet. Men i den siste tida har det også kome ut litteraturhistoriske framstillingar som følgjer eit anna prinsipp. Her bryt ein opp den indre kronologien og i staden samlar ein artiklar/essay om beslektta emne (f eks om ulike forfattarskap innanfor ein periode, om ulike kvinnelege forfattarar, om ein spesiell sjanger osv). Samanhengen mellom artiklane er lausare, ein gjev opp det overordna kronologiske prinsippet og ein inviterer dermed lesaren til i større grad å danne seg sine eigne samanhengar. Samstundes får ein høve til å gå i djupna. Denne forma for boksoge kallar altså Perkins for den encyklopediske litteraturhistoria, og denne typen framstilling har han betydeleg sans for. I dei siste 20 åra har det blitt gjeve ut fleire slike litteraturhistorier i Norge. Kanskje den viktigaste er *Norsk kvinne-litteraturhistorie 1- 3* (1988-90). Eit par andre kan også nemnast: *Essayet i Norge. Fjorten riss av ein tradisjon* 1982) og *Forfatternes litteraturhistorie* (1981).” (Nordstoga 2001)

På 1800-tallet skrev tyske Tinette Hombert verket *Historien om tyskernes skjønne litteratur for kvinner* (1853), og et tilsvarende verk rettet til kvinner ble skrevet av Edmund Hofer i 1876 (Boden og Müller 2009 s. 159).

Marit Jensen og Per Lien ga i 1998-99 ut det litteraturhistoriske læreverket *Frå Saga til CD: Norsk for ungdomssteget*, beregnet for ungdomstrinnet. “Kva slags litteraturhistoriografisk metode brukar *Frå saga til CD*? Tre nøkkelord kan brukast for å gje eit svar på dette spørsmålet: mimetisk, biografisk og positivistisk. Dei litterære verka blir omtalt fordi dei etterliknar ein historisk og sosial røyndom som lesaren får presentert på førehand. Den sosiale røyndomen er konfliktylt, og dette tar forfattaren opp i sine bøker. Brandes-tradisjonen gjennomsyrrar framstillinga. Det biografiske kjem ofte til uttrykk ved at ein hevdar at forfattaren skriv om sin

eigen oppvekst eller sitt eige liv i ei meir eller mindre fordekt form. Behovet for å forklare teksten ved hjelp av utanomtekstlege forhold er framtrudande. Den positivistiske, mimetiske og biografiske metoden gjer at litteraturen som estetisk objekt kjem i bakgrunnen. [...] Den mimetiske Brandes-tradisjonen er openberr når ein skriv om Jens Bjørneboe. Ein skriv fyrst at det ikkje tok lang tid for opprøraren i han kom fram. Deretter følgjer eit tekstutdrag som fortel om korleis den unge diktaren opplevde skulesystemet. Så går ein over til å gje eit langt innhaldsreferat av *Jonas* (1955). Kopling mellom *Jonas* og eigne erfaringar ligg klart oppe i dagen. Men ein seier ingen ting om *Jonas* som litterær tekst. Eit grep ein gjer når det gjeld den aller nyaste litteraturen, er å seia at no kjem “oppvekstromanar i skotet”. I staden for å gå inn på sjangermessige nyovringar i norsk romanskriving, som t.d. meta-romanen og den sjangerblanda romanen, let ein altså den biografiske og mimetiske romanen dominere omtalen av litteraturen frå 1980- og 90-talet. *Frå saga til CD* skriv om denne romantypen: “Handlinga er ofte lagt til ein by eller bygd på 1950-, 1960-, 1970-åra, og hovudpersonen er gjerne fødd i same året og på same staden som forfattaren sjølv. På den måten verkar forteljningane sanne og truverdige” (mi utheving) (SC 10a:304). Tora-trilogien [av Wassmo] blir tildelt eit langt innhaldsreferat, og Tove Nilsen slår i gjennom som forfattar med oppvekstromanen *Skyskraperengler* (1982), ei bok som bygger på minne “forfattaren har frå oppveksten på Bøler”. I eit fyldig innhaldsreferat over Bøler-trilogien, finst det *ei* linje om skrivemåte. [...] Ut frå desse døma er det grunn til å hevde at litteraturen etter 1850 for ein stor del blir sett inn i det biografiske-mimetiske perspektivet der ein mest totalt ignorerer teksten som estetisk objekt.” (Nordstoga 2001)

“På Grønland har man været i stand til at føre et bor hele vejen ned gennem indlandsisen og trække en tre kilometer lang borekerne op, og der ligger så lag på lag af sne som er faldet år efter år. Hvert lag rummer vidnesbyrd om sin periodes klimatiske forhold, ved farvenuance, hårdhedsgrad og særlige indhold af partikler. På samme måde foreligger dansk litteraturs historie som et antal perioder, hvis kronologiske orden oplyser om, på hvilke tidspunkter og i hvilken rækkefølge nye virkelighedsforestillinger og udtryksformer er brudt frem. Denne historie og dens perioder, dens successive lag af fortid, er imidlertid ikke inaktive som borekernens lag, der kun fortæller om den svundne tid. Hvad litteraturens historie fortæller om er samtidig aktuell nutid. Hvad den fremviser er frembruddene i fortiden af de virkelighedsforestillinger og udtryksformer som lag for lag har opbygget vores moderne bevidsthed, hvor fortidens lag er varme og særdeles virksomme. Denne nutidsbevidsthed formes selvfølgelig også af kræfter der kommer udefra lige nu. Men på samme måde som et voksent menneskes bevidsthed er opbygget af dets opvækst, er vores kollektive nutidige forestillingsverden opbygget af fortidens trinvis tilvækst af virkelighedsbilleder. Vi er selv historien. Den slags værdier og forestillinger er i reglen ikke til diskussion, men findes i os som skjulte styrende kræfter, så skjulte at vi ofte er tilbøjelige til at betragte dem som naturgivne: sådan er vi fordi vi er mennesker, for sådan er det at være menneske. Men det er forkert, og det opdager vi når vi ser andre følge helt andre normer. [...] Det kritiske

intellekt, retten eller pligten til at gøre oprør mod overleveret institutionel og åndelig autoritet er et produkt af vores kulturhistoriske forløb, ligesom den forestilling at det følelsesbaserede kærlighedsforhold, frigjort fra økonomiske og slægtsbaserede interesser er det mest værdifulde. Værdier og grundforestillinger af den art er historisk betingede, og litteraturhistorien er et af de steder, hvor denne historiskhed kommer tydeligst til udtryk.” (Jens Anker Jørgensen i <http://wayback.kb.dk:8080/>; lesedato 10.06.13)

“[N]utiden er svær at få overblik over, at tingene ikke har udkrystalliseret sig til klare mønstre endnu, så her er fremstillingen mindre autoritativ og mere prøvende.” (Jens Anker Jørgensen i <http://wayback.kb.dk:8080/>; lesedato 10.06.13)

“Et forhold som enhver litteraturhistorie må tage stilling til er forholdet til historien. Skal man forudsætte den bekendt andre steder fra, eller skal man bygge den ind i fremstillingen, og i så fald i hvilket omfang?” (Jens Anker Jørgensen i <http://wayback.kb.dk:8080/>; lesedato 10.06.13)

“At denne skjønnlitteraturhistorieskrivingen er en vedvarende aktivitet, der det faktisk er et marked for praktverker for et dannelsesorientert, men samtidig forholdsvis bredt, publikum, indekserer [sic] om ikke annet den store kulturelle betydningen skjønnlitteraturen fortsatt har i et samfunn som Norge. Ikke minst bidro utdanningsminister Gudmund Hernes’ høyprofilerte kanonideologisering i arbeidet med norskfaget i de gjennomgripende læreplanreformene han ledet på slutten av 1990- tallet (de såkalte “R94” og “L97”), til at litteraturhistorien fikk forsterket sin privilegerte posisjon som meningsgiver og nasjonalt dannelsesredskap. Resultatet ble at det siden 1994 har blitt utgitt flere litteraturhistorier i form av lærebøker enn noen gang tidligere i dette landet.” (professor Kjell Lars Berge i <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/utgivelser/6Berge-Teksthistorie.pdf>; lesedato 02.08.13)

Norske litteraturhistorikere har vært svært opptatt av litteraturens rolle i den norske “nasjonsbyggingen” etter 1814. Litteraturhistoriene har heroisert det nasjonale i kamp for selvhevdelse overfor Danmark og andre land.

Den tyske dikteren Friedrich Gottlieb Klopstock omtales i alle store tyske litteraturhistorieverk som svært viktig på 1700-tallet, både gjennom sin egen diktning og sin innflytelse på andre, men ble likevel lite lest eller undervist om på tyske universiteter etter årtusenskiftet 2000 (Neuhaus 2009 s. 48).

Litteraturforskeren Franco Moretti “introduserte begrepet “fjernlesning” om makroanalyser av statistikk og store mengder data for å forstå stor og brede litteraturhistoriske trekk, epoker og sjangerutviklinger – som alternativ til tiår med litteraturvitenskap der metoden var nærlesning av “en ekstremt liten kanon”.” (Tore Rem i *Klassekampens* bokmagasin 31. august 2013 s. 4)

Atle Kittang, Per Meldahl og Hans H. Skei har utgitt boka *Om litteraturhistorie-skriving: Perspektiv på litteraturhistoriografiens vilkår og utvikling i europeisk og norsk sammenheng* (1983). På s. 92 skriver Kittang: “Litteraturhistorieskriving er [...] ikkje ei enkel skriveteknisk verksemd, som ‘omkodar’ ein hermeneutisk praksis til ein organisk tekst. Tvert imot er det gjennom det tekstlege arbeidet, eller ‘grafien’, at litteraturhistorieskrivinga konstituerer seg (på linje med annen historiografi) som meiningsgivande eller meiningsproduserande aktivitet, og dermed kan fylle sine ideologiske, psykologiske og kognitive funksjonar. I dette tekstlege arbeidet inngår ulike typar diskursive register, svarande til dei forskjellige behandlingsmåtane litteraturhistoriografien underkastar det materialet som danner basis for framstillinga.”

En av “de tidligste litteraturhistoriske fremstillinger i moderne forstand [er] Friedrich Schlegels forelæsningsrække *Geschichte der alten und neueren Litteratur* (1812-14). Ledetråden i denne fremstilling er det aktive forhold mellem litteratur og nation som en kulturskabende proces af fundamental art. Schlegels formål med forelæsningerne er at påpege dette forhold som en ny tese om den nødvendige basis for forståelse af kulturens såvel som af litteraturens historie. Litteraturhistorie er for ham ikke bare et muligt, men et nødvendigt projekt. Ellers går den kraft, som litteraturen i hele sin bredde rummer, for en stor del tabt for verden, eller får “i det mindste i vidt omfang ikke den stærke og positive indflydelse på menneske og nation, som den kunne have og burde have” (Schlegel, 1988, s. 5). Denne indflydelse beror på en dyb følelse for nationen og dens folk, “i hvis sprog [åndsprодукterne] træder frem, og på hvem de først og fremmest skal virke. [...] Man ser da også i nyere tid, at litteraturen i en række lande har vundet ved at være blevet mere national, have fået mere indflydelse på livet og selv være blevet mere levende” (Schlegel, 1988, s. 5).” (Rosendahl Thomsen og Larsen i http://da.unipress.dk/media/imported/9788779341227/9788779341227_excerpt.pdf; lesedato 12.06.13)

Den franske litteraturkritikeren Ferdinand Brunetièrre publiserte i 1890 verket *Sjangrenes evolusjon i litteraturhistorien*, der han klassifiserte litteratur etter et darwinistisk prinsipp. Tyskeren Adolf Bartels brukte rasebegreper i sin *Den tyske litteraturens historie* (1901-02; ny utgave i 1924-28), bl.a. om jødene, og inngikk senere i den såkalte nazi-germanistikken i Det tredje riket.

Hilde Bondevik og Knut Stene-Johansen har gitt ut *Sykdom som litteratur* (2011), om hvordan noen vanlige sykdommer har blitt framstilt i litteratur fra antikken til i dag.

“Finnes det et mer utskjelt litterært tiår enn 1970-tallet? Man peker alltid på det dårligste som ble publisert, aldri det beste. Hvilket tiår skulle overleve i litteraturhistorien om man gjorde det? Men nå har vi i drøyt tredve år lest at det er et tiår av “typiserande och problemorienterad romankonst som vuxit fram i spåren av de politiska proteströrelserna”, som det står i Litteraturbanken. [...] Faktisk kan

vi snakke om et kupp for å senke 70-tallet ned i skammens dyp, en maktovertakelse på litteraturens (slag)felt som i aller høyeste grad var kjønnnet. I tidsskriftet *Lyrikvännen* kunne man lese at det litterære 70-tallet ble dominert av “svartvitt manshat, antikapitalism, gulligt systerskap”.” (professor Ebba Witt-Brattström i *Klassekampens* bokmagasin 25. oktober 2014 s. 11)

“Många av dem som skriver litteraturhistoria har själva varit verksamma som kritiker. När de skriver sina översikter griper de tillbaka på sina egna recensioner. Andra går igenom samlingar av pressklipp innan de sätter igång att skriva.” (Svedjedal 1998 s. 59).

I en anmeldelse av en ny verdenslitteraturhistorie skrev Trond Berg Eriksen i 2007: “Man begynner med Homer, og før man vet ordet av det, er man hos Beckett. Verdenslitteraturen har passert revy. De store navnene er plassert i de skuffene der de hører hjemme, og kravet om gjenkjennelse har fått sitt. Slike sjangrer virker beroligende. [...] For det er ikke bare sjangeren som er konvensjonell når man skriver en verdenslitteraturhistorie. Også alle ordenskategoriene: epoker, diktertyper og tekstarter, og funksjonskategoriene: brudd, kontinuitet, representativitet og opprør, er så innarbeidet at man knapt merker at man putter dem i munnen.” (*Morgenbladet* 11. – 17. mai 2007 s. 36)

“En hel flokk av etterkrigstidens forfattere fikk merkelappen “de sinte unge menn”. Men flere av dem har senere hevdet at de slett ikke var sinte, og at det heller ikke fantes noe ideologisk grunnlag for å plassere dem i samme skuff. [...] Riktignok har forfattere som er blitt knyttet til dette begrepet stort sett avvist det blankt. En av dem, dramatikerens Arnold Wesker, skrev i *Aftenposten* for fem år siden i forbindelse med Osbornes selvbiografi “Almost a Gentleman” at “det fantes aldri noen sint ung mann. Det fantes ingen gruppe som De Sinte Unge Menn”. Osborne og hans forfatterkolleger var slett ikke sinte, “tvert imot så var vi meget fornøyde”, skriver Wesker. “Men der befant vi oss, skåret over én kam og satt i bås sammen, pålimt en etikett under hvilken vi ble lest, studert i skoler og på universiteter over hele verden, omskrevet i utallige bøker om britisk drama. Skuespillene fikk ikke anledning til å beskrive seg selv, de ble beskrevet før de ble lest, og ble lest som beskrevet!” [...] Nå har grupper som ikke direkte organiserer seg, men som vi utenfor mener å se likhetstrekk og/eller påvirkningsforbindelse mellom, likevel en tendens til å bli ordnet i samme skuff, ofte mot nesten hele skuff-innholdets protester. En slik er for eksempel mennesker som blir ryddet ned i skuffen “New Age”.” (Svein Johs Ottesen i *Aftenposten* 10. mars 1996 s. 12)

Litteraturprofessorene Jon Haarberg, Tone Selboe og Hans Erik Aarset ga i 2007 ut *Verdenslitteratur: Den vestlige tradisjonen*. “Francis Bull gjorde det i 1940. Nå følger tre norske forskere opp med en nyskrevet verdenslitteraturhistorie i ett bind. [...] “Litteraturhistorier har en tendens til å ende opp som oppslagsverk,” skriver forfatterne i forordet. “Verdenslitteratur” definerer de primært som en lesebok. [...] Som fortelling mangler “Verdenslitteratur” en sikker dramaturgi og klare

gjennomgangsmotiver. Det er ikke engang helt sikkert hva denne fortellingen handler om, ettersom forfatterne ikke har utpekt en overordnet tematikk. De antyder innledningsvis at boken skal være en påminnelse om at “litteraturen alltid samtaler om og med verden”; et mildest talt vagt *plot*. Det tydeligste valget de tar, er å gjøre genrene til bokens “helter”. Men dette valget er lite forenlig med fremdriften i en fortelling, ettersom det fører til at mange perioder og forfattere omtales flere ganger. Særlig fremstillingen av samtidslitteraturen går i rykk og napp. Først omtales prosalitteraturen 1950-2006, deretter dramatikken 1950-2006, så lyrikk 1950-2006. Strukturen medfører at kapitlet om vår tid begynner hele tre ganger, og at boken mangler en samlende avslutning. I et forsøk på å holde flyten, er det lite rom for faglige drøftelser av begreper, teorier og perioder. Eksempelvis brukes renessansebegrepet på flere forskjellige måter, uten avklaring. Her er ingen faktarammer eller lister. [...] Fortellingen er en ytterst krevende genre som ikke egner seg som ferniss eller posisjoneringsøvelse.” (Ingunn Økland i *Aftenposten* 13. april 2007 s. 9)

Per Thomas Andersens *Norsk litteraturhistorie* ble publisert i 2001 og i 2. utgave i 2012. Den siste utgaven ble vurdert slik av litteraturprofessor Erik Bjerck Hagen: “En bok som denne [må] utvilsomt balansere mellom en tilnærmet kulturell konsensus og personlige valg [...] En annen hovedinnvending ligger i bokens noe schizofrene status som både litteraturhistorie og “innføringsbok for studenter ved universiteter og høyskoler”. Dette dobbeltløpet har ført til en prioritering av særlig viktige “pensumforfattere”. Omtalen av disse er igjen organisert for å gi ekstra plass til bøker som “kan brukes som pensumverk”. Man kan forstå det pedagogiske i dette. Det gir Andersen anledning til å skrive litt utførlig om *Synnøve Solbakken*, *Amtmandens døtre*, *Sult*, osv., slik at monotonien kan brytes og grunnfagsstudenter og andre får noe å fordype seg i. Men fra et strengt litteraturhistorisk synspunkt gir det ingen mening å bruke 184 linjer på *Synnøve Solbakken*, til sammen 20 linjer på Bjørnsons i alt femten samtidsdramaer og til sammen null linjer på hans romaner fra *Fiskerjenten* og *Magnhild* til *På Guds veje* og *Mary*. Litteraturhistorisk sett blir dette dessuten et grep som forsterker de overleverte fordommene mot Bjørnson.” (*Morgenbladet* 22. – 28. juni 2012 s. 42)

“I lange partier unngår Andersen helt å felle estetiske dommer, men plutselig kan de være der: “Trilogien om Jonas Wergeland var et av de største romanprosjekter i norsk litteratur på 1990-tallet.” Problemet er at det ikke er noe i den beskrivende omtalen av denne trilogien som peker frem mot en slik vurderende konklusjon: Man kan som kjent ikke slutte fra er til bør, og skal man felle estetiske dommer, må kvalitetstenkning integreres i selve den beskrivende presentasjonen. Det må være et prioritert anliggende fra første stund, ikke noe man enkelt slenger på til slutt. Slik truer omtalene av verk og forfattere hele tiden med å falle fra hverandre: litt om form, litt om tematiske grunnstrukturer, litt om hva som er viktig, men sjelden noe om hvorfor dette virkelig er verdt å lese. “Betydelig” er Andersens yndlingsadjektiv når han med ett er i humør til å felle dommer. Om Roy Jacobsen får vi på én og samme side høre at han i 1989 sto “frem som en av våre betydeligste

novellister”, at han er en “betydelig miljøskildrer med bredt register”, at *Grenser*, *Frost* og *Hoggerne* er hans “foreløpig betydeligste romaner” og at *Frost* “er en betydelig roman der historisk innsikt, psykologi og fortellekunst finner en subtil og spenningsladet balanse”. Dette ordet lyder ikke godt: Det virker uklart (hva betyr det egentlig?), gammeldags (er det ikke en overlevning som automatisk har fulgt med sjangeren?), autoritært (det begrunnes aldri hvorfor noe er betydelig) og kvelende (ordet har noe endelig og statisk og massivt over seg).” (Erik Bjerck Hagen i *Morgenbladet* 22. – 28. juni 2012 s. 43)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>